

Empatija

10-14

12 x 50-60 min.

tabla/listna tabla; kopije vaj; papir; znaki;

Ta modul nudi učiteljem in učiteljicam ter učenkam in učencom orodja za razmislek o empatiji.

Družbene vede/državljska vzgoja Filozofija Socialno učenje Psihologija Dialog Raznolikost Kozmopolitske teme
Izobraževanje o etiki/vrednotah

Sofinancira
Evropska unija

Financirano s strani Evropske unije. Izražena stališča in mnenja so zgolj stališča in mnenja avtorja(-ev) in ni nujno, da odražajo stališča in mnenja Evropske unije ali Evropske izvajalske agencije za izobraževanje in kulturo (EACEA). Zanje ne moreta biti odgovorna niti Evropska unija niti EACEA.

Vse vsebine, še posebej teksti, slike in grafikoni so avtorsko zaščiteni. V kolikor izrecno ni določeno drugače, so avtorske pravice last reflections.eduskills.plus pod licenco Priznanje avtorstva - nekomercialna raba - brez predelav 4.0 mednarodna (CC BY - NC - ND 4.0). Uporabijo se lahko le v okviru licenčnih pogojev.

Uvod

Izhodiščne informacije in didaktična perspektiva

Filozofija za otroke (P4C) je pristop, ki ga je razvil profesor Matthew Lipman pod vplivom pedagoških psihologov in filozofov, kot so Vigotski, Piaget in Dewey, ter tradicije sokratskega dialoga. P4C gradi na mišljenju višjega reda (kritično, ustvarjalno in skrbno mišljenje), poizvedovanju, sklepanju, poslušanju in dialoških spretnostih.

Otroke spodbujamo, da sami oblikujejo filozofska vprašanja. Kot učitelj oziroma učiteljica podpirate otroke pri njihovem lastnem razmišljanju, utemeljevanju in spraševanju ter pri nadgrajevanju idej drug drugega v okviru dialoga. Pri P4C učitelj oziroma učiteljica spodbuja razprave o filozofskih vprašanjih, ki jih vodijo učenci. Vloga moderatorja je ključnega pomena za zagotavljanje kakovostnega dialoga in napredka ter vključevanje v učni načrt.

Dokazano je, da P4C vpliva na otrokov kognitivni, osebni, socialni in čustveni razvoj. P4C spodbuja otroke in mlade odrasle k samostojnemu razmišljanju in razvijanju dialoških spretnosti.

Učni rezultati

Kompetence

- kritično mišljenje, ustvarjalno mišljenje, reflektivne spretnosti, raziskovanje, dialog

Teme/nacionalni kurikulum

Empatija, postaviti se na mesto drugega, postaviti se v čevlje drugega, zrcaljenje dejanj in čustev drugih, prijateljstvo, identiteta/pripadanje

Načrt učnih ur

Okrajšave:

D = Dejavnost

Di = Diskusija

SD = Skupinsko delo

ID = Individualno delo

DN = Domača naloga

DD = Delo v dvojicah

PŠU = Predhodna študija učitelja

MU = Mnenje učencev

PU = Prezentacije učencev

UP = Učiteljeva prezentacija

Učna ura št. 1 : Postaviti se na mesto drugega

Faza	Vsebina	Mediji, pripomočki
Uvod (5 min.) PŠU UP	Predhodna aktivnost <ul style="list-style-type: none">Predhodno preučite M1 (Vodilna ideja: "Empatija"), da bi lahko bolje vodili razpravo, ki bo sledila vaji. Priprava <ul style="list-style-type: none">Postavite stole v krog.Pripravite listno tablo (flip chart).Med učence razdelite kopije vaj. Izvedba <ul style="list-style-type: none">Vsaki učenki oziroma učencu razdelite izvod naloge M2 in predstavite temo ter učence prosite, naj razmislijo o vprašanjih iz naloge M2. Medtem ko so učenci vključeni v delovno fazo, na flip chart zapišite vprašanja iz M2, da bi spodbudili naslednjo razpravo.	M1 Vodilna ideja: "Empatija" M2 Vaja: "Postaviti se na mesto drugega"
Delovna faza (10 min.) MU	<ul style="list-style-type: none">Učenci samostojno razmislijo o vprašanjih.	
Razprava (40 min.) Di	<ul style="list-style-type: none">Začnite razpravo med učenci o vprašanjih iz M2. Vprašanja naj spodbudijo filozofski dialog, učence vedno prosite za utemeljitev odgovorov, da bi tako spodbudili kritično razmišljanje o empatiji.	

Učna ura št. 2 : Vživljanje v položaj drugega empatija

Faza	Vsebina	Mediji, pripomočki
Uvod (10 min.) PŠU UP	Predhodna aktivnost <ul style="list-style-type: none">Predhodno preučite M1 (Vodilna ideja: "Empatija") in pripravite kartice na podlagi navodil iz M3. Priprava <ul style="list-style-type: none">Postavite stole v krog.Pripravite kartice. Izvedba <ul style="list-style-type: none">Vsakemu učencu dajte eno kartico in jih prosite, naj si predstavljajo, kako se je počutila druga oseba na podlagi M3.	M1 Vodilna ideja: "Empatija" M3 Vaja "Postaviti se v kožo drugega - empatija"
Delovna faza (15 min.) MU	<ul style="list-style-type: none">Učenci samostojno pišejo svoje odgovore.	
Razprava (35 min.) Di	<ul style="list-style-type: none">Ko učenci povedo svoje odgovore, jih pozovite, naj primerjajo različne zamisli in predstave.	

Učna ura št. 3 : Empatija

Faza	Vsebina	Mediji, pripomočki
Uvod (5 min.)	Predhodna aktivnost <ul style="list-style-type: none">Predhodno preučite M1 (vodilna ideja: "Empatija").	M1 Vodilna ideja: "Empatija"
PŠU UP	Priprava <ul style="list-style-type: none">Postavite stole v krog.Med učence razdelite kopije vaj. Izvedba <ul style="list-style-type: none">Razdelite učence v majhne skupine. Nato učencem razdelite izvod vaje M4 in jih prosite, da odgovorijo na vprašanja iz vaje M4.	M4 Vaja "Empatija"
Delovna faza (20 min.)	<ul style="list-style-type: none">Vsaka skupina se pogovori o svojih mnenjih in svoje ugotovitve zapiše na list.	
MU		
Razprava (30 min.)	<ul style="list-style-type: none">Skupine si med seboj izmenjajo ugotovitve. Ko učenci delijo svoje odgovore, jih pozovite, naj primerjajo različne zamisli in predstave.	
Di		

Učna ura št. 4 : Zrcaljenje dejanj in čustev drugih

Faza	Vsebina	Mediji, pripomočki
Uvod (5 min.) PŠU UP	Predhodna aktivnost <ul style="list-style-type: none">Predhodno preučite M1 (vodilna ideja: "Empatija"). Priprava <ul style="list-style-type: none">Postavite stole v krog.Med učence razdelite kopije vaj. Izvedba <ul style="list-style-type: none">Vsakemu učencu razdelite izvod vaje M5 in ga prosite, da prebere uvod vaje.	M1 Vodilna ideja: "Empatija" M5 Dejavnost: "Zrcaljenje dejanj in čustev drugih"
Delovna faza (15 min.) D	<ul style="list-style-type: none">Učenci se v parih vživijo v vlogi voditelja in ogledala v skladu z navodili iz M5.	
Razprava (30 min.) Di	<ul style="list-style-type: none">Povabite učence, da s sošolci delijo svoje misli in čustva pri simuliranju vlog vodje in ogledala.	

Učna ura št. 5 : Pogovarjanje

Faza	Vsebina	Mediji, pripomočki
Uvod (5 min.)	Predhodna aktivnost <ul style="list-style-type: none">Predhodno preučite M6 (vodilna ideja: "Pogovarjanje").	M6 Vodilna ideja: "Pogovarjanje"
PŠU UP	Priprava <ul style="list-style-type: none">Postavite stole v krog.Pripravite listno tablo (flip chart).Med učence razdelite kopije vaj. Izvedba <ul style="list-style-type: none">Razred razdelite v manjše skupine in vsaki skupini razdelite po en izvod vaje Pogovarjanje (M7) ter jih prosite, da preberejo vprašanja iz vaje.	M7 Vaja: "Pogovarjanje"
Delovna faza (15 min.)	<ul style="list-style-type: none">Vsaka skupina mora pojasniti svoje odgovore in dobro utemeljiti svoja mnenja.	
SD		
Razprava (30 min.)	<ul style="list-style-type: none">Pozovite skupine, naj si med seboj izmenjajo ugotovitve. Nato na flipchart zapišite ključne besede, ki so se pojavile v razmišljanjih učencev, da bi olajšali razpravo.	
Di		

Učna ura št. 6 : Kaj pomeni biti oseba?

Faza	Vsebina	Mediji, pripomočki
Uvod (5 min.)	Predhodna aktivnost <ul style="list-style-type: none">Predhodno preučite M8 (vodilna ideja: "Kaj pomeni biti človek?").	M8 Vodilna misel: "Kaj pomeni biti človek?"
PŠU UP	Priprava <ul style="list-style-type: none">Postavite stole v krog.Med učence razdelite kopije vaj. Izvedba <ul style="list-style-type: none">Razdelite razred v manjše skupine in jim razdelite izvod vaje "Kaj je oseba?" (M9) vsaki skupini in jih prosite, da preberejo uvod vaje.	M9 Vaja: "Kaj je oseba?"
Delovna faza (15 min.)	<ul style="list-style-type: none">Vsaka skupina mora pojasniti svoje odgovore in dobro utemeljiti svoja mnenja.	
SD		
Razprava (30 min.)	<ul style="list-style-type: none">Pozovite skupine, naj si med seboj izmenjajo ugotovitve. Nato na flipchart zapišite ključne besede, ki so se pojavile v razmišljanjih učencev, da bi olajšali razpravo.	
Di		

Učna ura št. 7 : Obravnavaj osebo kot osebo

Faza	Vsebina	Mediji, pripomočki
Uvod (5 min.) PŠU UP	<p>Predhodna aktivnost</p> <ul style="list-style-type: none">Predhodno preučite M8 (vodilna ideja: "Kaj pomeni biti človek?"). <p>Priprava</p> <ul style="list-style-type: none">Postavite stole v krog.Med učence razdelite kopije vaje. <p>Izvedba</p> <ul style="list-style-type: none">Učencem razdelite izvod vaje "Ravnanje z osebo kot z osebo" (M10) in jih prosite, da preberejo uvod vaje.	<p>M8 Vodilna misel: "Kaj pomeni biti človek?"</p> <p>M10 Vaja: "Obravnavanje osebe kot osebe"</p>
Delovna faza (15 min.) SD	<ul style="list-style-type: none">Učenci delajo individualno in navedejo razloge za svoje odgovore.	
Razprava (30 min.) Di	<ul style="list-style-type: none">Spodbudite razpravo med učenci o ugotovitvah njihovega razmišljanja. Učence povabite, da se s sošolci pogovorijo o vprašanjih, ki se jim zdijo pomembnejša. Pri tem naj se vzpostavi filozofski dialog, pri katerem vedno vprašate po razlogih za odgovore učencev (ne dovolite odgovorov "da" ali "ne"), da olajšate kritično razmišljanje o ravnanju z osebo kot z osebo.	

Učna ura št. 8 : Prijateljstvo

Faza	Vsebina	Mediji, pripomočki
Uvod (10 min.) PŠU UP	<p>Predhodna aktivnost</p> <ul style="list-style-type: none">Predhodno preučite M11 (vodilna ideja: "Prijateljstvo/družabništvo"). <p>Priprava</p> <ul style="list-style-type: none">Postavite stole v krog.Pripravite listno tablo (flip chart). <p>Izvedba</p> <ul style="list-style-type: none">Na flip chart zapišite vprašanja iz M12.	<p>M11 Vodilna misel: "Prijateljstvo/Tovarištvo"</p> <p>M12 Vaja: "Prijatelji"</p>
Delovna faza (10 min.) MU	<ul style="list-style-type: none">Preberite vprašanja iz vaje in prosite učence, da o njih razmislijo.	
Razprava (30 min.) Di	<ul style="list-style-type: none">Spodbudite razpravo med učenci o vprašanjih iz M12. Vprašanja naj ustvarjajo filozofski dialog, pri katerem vedno vprašate po utemeljitvi odgovora učencev, da bi spodbudili kritično mišljenje.	
Domača naloga DN	<ul style="list-style-type: none">Učence prosite, da v pogovoru s svojimi starši in sorodniki poiščejo možne pomene prijateljstva.	

Učna ura št. 9 : Kaj je prijateljstvo?

Faza	Vsebina	Mediji, pripomočki
Uvod (5 min.) PŠU UP	Predhodna aktivnost <ul style="list-style-type: none">Predhodno preučite M11 (vodilna ideja: "Prijateljstvo/sožitje"). Nato preučite navodila za dejavnost M11. Pripravite znake. V vsak kot sobe postavite po en znak. Na vsakem je drugačna beseda na podlagi navodil iz dejavnosti M11. Priprava <ul style="list-style-type: none">Postavite stole v krog.Pripravite oznake. Izvedba <ul style="list-style-type: none">Učencem preberite navodila iz dejavnosti M13.	M11 Vodilna misel: "Prijateljstvo/Tovarištvo" M13 Vaja "Kaj je prijateljstvo?"
Delovna faza (30 min.) D	<ul style="list-style-type: none">Vsak učenec se postavi pod znak, ki se mu zdi najprimernejši.	
Razprava (20 min.) Di	<ul style="list-style-type: none">Razred povabite, da v skupinah delijo svoje mnenje o tem, kaj pomeni prijateljstvo.	

Učna ura št. 10 : Analogije o prijateljstvu

Faza	Vsebina	Mediji, pripomočki
Uvod (10 min.) PŠU UP	<p>Predhodna aktivnost</p> <ul style="list-style-type: none">Predhodno preučite M11 (vodilna ideja: "Prijateljstvo/sožitje"). Razdelite učence v manjše skupine. <p>Priprava</p> <ul style="list-style-type: none">Postavite stole v krog.Med učence razdelite kopije vaj. <p>Izvedba</p> <ul style="list-style-type: none">Vsaki skupini razdelite po en izvod naloge M14 in jih prosite, da preberejo navodila iz naloge.	<p>M11 Vodilna misel: "Prijateljstvo/Tovarištvo"</p> <p>M14 Vaja: "Analogije o prijateljstvu"</p>
Delovna faza (20 min.) SD	<ul style="list-style-type: none">Učenci se razdelijo v skupine in odločijo, katere so dobre in katere slabe analogije v M14. Nato naj majhne skupine sestavijo svoje lastne analogije.	
Razprava (20 min.) Di	<ul style="list-style-type: none">V majhnih skupinah si izmenjajo svoje analogije in se o njih pogovorijo.	
Domača naloga DN	<ul style="list-style-type: none">Učence prosite, da v pogovoru s svojimi starši in sorodniki poiščejo možne pomene prijateljstva.	

Učna ura št. 11 : Postaviti se na mesto drugega in razvijanje empatije

Faza	Vsebina	Mediji, pripomočki
Uvod (10 min.) PŠU UP	Predhodna aktivnost <ul style="list-style-type: none">Predhodno preučite M15 (vodilna ideja: "Postavljanje na mesto drugega in empatija"). Preučite navodila iz M16. Priprava <ul style="list-style-type: none">Postavite stole v krog.Pripravite prazne kartice. Izvedba <ul style="list-style-type: none">Razdelite učence v pare, enega pred drugim, in razložite navodila iz M16 za začetek dejavnosti.	M15 Vodilna ideja "Postaviti se na mesto drugega in empatija" M16 Vaja "Postavititi na mesto Drugega in razvijanje empatije"
Delovna faza (10 min.) DD	<ul style="list-style-type: none">Učenci delajo v parih. Eden od njiju bo deloval kot ogledalo in bo delal to, kar dela drugi, ne da bi se drugega dotaknil. Ves čas morata gledati drug drugega in vzdrževati očesni stik. Tisti, ki vodi, se lahko premika z enega mesta v sobi na drugo. Po dveh minutah se zamenjamo in tisti, ki vodi, bo zdaj ogledalo.	
Delovna faza (10 min.) Di	<ul style="list-style-type: none">Ko končajo, se vsi pogovorijo o tem, kaj si predstavljamo, da je druga oseba čutila, medtem ko je delovala kot ogledalo.	
Delovna faza (10 min.) D	<ul style="list-style-type: none">Vsaka oseba na kartonček (ki ste jim jih prej razdelili) napiše situacijo, ki jo je doživela ali videla. Premešajte kartice in jih začnite brati eno za drugo.	
Delovna faza (15 min.) D	<ul style="list-style-type: none">Po vsaki kartici skupina poskuša opisati, kaj misli ali čuti oseba, ki je vpletena v situacijo, in razložiti svoje razloge. Skupina razmisli o tem, ali je že doživela kaj podobnega.	
Domača naloga DN	<ul style="list-style-type: none">Učence prosite, da v pogovoru s svojimi starši in sorodniki poiščejo možne pomene tega, kaj pomeni postaviti se na mesto drugega.	

Učna ura št. 12 : **Predsodki - spoznavanje drugih**

Faza	Vsebina	Mediji, pripomočki
Uvod (10 min.) PŠU UP	Predhodna aktivnost <ul style="list-style-type: none">Predhodno preučite M17 (vodilna ideja: "Predsodki - spoznavanje drugega"). Priprava <ul style="list-style-type: none">Postavite stole v krog.Pripravite listno tablo (flip chart). Izvedba <ul style="list-style-type: none">Na tablo napišite vprašanja iz dejavnosti M18 in povabite učence, da dvignejo roke in po vrsti prevzamejo besedo.	M17 Vodilna misel: "Predsodki - spoznavanje drugega" M18 Vaja "Generalizacije, ki nas vodijo do predsodkov. Ali so koristne?"
Razprava (20 min.) Di	<ul style="list-style-type: none">Učenci z drugimi delijo svoje odgovore in se o njih pogovarjajo ter poskušajo ugotoviti podobnosti in razlike v svojih mnenjih.	
Delovna faza (20 min.) D	<ul style="list-style-type: none">Razred razdelite v manjše skupine, da skupaj oblikujejo slogan za spodbujanje empatije in razgradnjo predsodkov.	
Domača naloga DN	<ul style="list-style-type: none">Razred spodbudite, da naredijo majhne skupine in se sestanejo doma, da ustvarijo oglasno desko s slogani, ki so nastali med dejavnostjo.	

M1 Vodilna ideja: "Empatija"

Empatija je zapleten pojem. Je pomembna sposobnost, ki vključuje:

- razumevanje razmer,
- posredovanje tega razumevanja,
- delovanje na podlagi tega razumevanja na koristen način.

Empatija je bistvena spretnost za povezovanje z ljudmi okoli nas in prepoznavanje čustev, ki jih doživlja druga oseba.

Čustva so pomembna za kakovost in pomen naših izkušenj. Številni filozofi, kot so Platon, Descartes, Hobbes in Hume, so razvili teorije o čustvih. Tudi v zadnjih letih so čustva vse bolj v središču filozofske pozornosti. Ameriška filozofinja Martha Nussbaum v svojem delu o pomenu čustev v moralni filozofiji poudarja osrednjo vlogo pripovedovanja zgodb pri širjenju naše empatije. Nussbaumova trdi, da je empatija nujen del pravične družbe.

Včasih se lahko postavimo na mesto drugega. To je lahko dejanje tihe komunikacije - skupno razumevanje ali pa si predstavljamo, kako se počuti določena oseba. Na primer, če beremo zgodbo ali knjigo ali pa gledamo film. Identifikacija z žrtvijo, živaljo, junakom ali s katero koli drugo osebo ali bitjem v zgodbi, knjigi ali filmu nas postavi na mesto Drugega. Tako lahko prevzamemo perspektivo drugega. Videti stvari drugače je lahko zanimiva izkušnja. Naučimo se predstavljati si, kaj bi drugi ljudje ali bitja lahko občutili kot odziv na določene dogodke - to nam lahko pomaga gojiti človečnost.

Kako bi se počutili, če bi...?

M2 Vaja: "Postaviti se na mesto drugega"

Kaj bi se zgodilo in kako bi se počutili, če bi...

1. ... bili otrok brez staršev?
2. ... imeli drugo barvo kože?
3. ... bili pes?
4. ... bili vaš učitelj ali učiteljica?
5. ... bili dedek?
6. ... bili otrok, ki nima kaj jesti?
7. ... bili otrok iz druge države?

M3 Vaja "Postaviti se v kožo drugega - empatija"

Pripravite kartice. Na eno stran kartice napišite nekaj, kar je nekdo storil neki osebi. To je lahko nekaj dobrega ali slabega, to vam je lahko storil otrok, starš, učitelj, prijatelj, neznanec, ni pomembno. Na primer: "Moj prijatelj je vsem v razredu povedal mojo skrivnost". "Moja sestrčna mi je dala knjigo, ki ji je najljubša.", "Moj učitelj je vpil name pred celim razredom.", "Niso me izbrali v košarkarsko ekipo." Otroke prosite, naj na drugi strani kartice zapišejo, kako so se ob tem počutili. Na primer: "Počutil sem se izdanega.", "Počutil sem se srečnega."

Vsak otrok bo dobil eno kartico. Učence lahko spodbudite, da si predstavljajo, kako se je počutila druga oseba. Skupaj primerjamo različne zamisli in predstave.

M4 Vaja "Empatija"

1. Verjetno ste že slišali pregovor "Ne kritiziraj človeka, dokler ne prehodiš ene milje v njegovih čevljih". Kaj to pomeni?
2. Kako lahko "hodite" v čevljih nekoga drugega?
3. Kaj vam pomeni empatija?
4. Ali znate pokazati empatijo? Če da, kako?
5. Kakšna je razlika med empatijo in sočutjem?

M5 Dejavnost: "Zrcaljenje dejanj in čustev drugih"

Pri tej vaji se boste postavili v kožo druge osebe - torej boste igrali njene/njegove situacije in ocenjevali njena/njegova čustva.

1. Poiščite partnerja.
2. Eden od vas mora biti "vodja", drugi pa "ogledalo".
3. "Vodja" začne z različnimi gibi, "ogledalo" pa ga posnema, kot da bi se "vodja" gledal neposredno v ogledalo.
4. Zamenjajte vloge in ponovite vajo.

M6 Vodilna ideja: "Pogovarjanje"

Ena od sposobnosti, ki so potrebne za aktiviranje procesa empatije v odnosu, je sposobnost komuniciranja z drugimi. To pomeni, da se znamo pravilno in jasno izražati ter da smo hkrati pripravljeni razumeti, kaj nam drugi želijo povedati. Da bi raziskali eno od osnovnih zahtev, ki sestavljajo konstrukt empatije, je pomembno razmisliti tako o tem, kaj pomeni govoriti, kot o sposobnosti izražanja.

Otroci se morajo naučiti dobro izražati. Vendar pa včasih postanejo zelo sramežljivi, ko opazijo, da njihovo govorjenje doma ali v šoli ni vedno dobrodošlo. Hkrati je zelo pomembno, da se naučijo prisluhniti drugemu, ki govori, pri čemer se zavedajo, da je spoštovanje temelj dobre komunikacije.

V procesu razvijanja filozofske skupnosti raziskovanja je pomembno ustvariti intelektualno varno okolje. To pomeni, da se lahko vsi udeleženci brez strahu pred povračilnimi ukrepi ali osebnimi napadi brez težav izražajo. Vsakogar je treba povabiti k besedi, seveda pa nikogar ne smemo siliti, da govori.

M7 Vaja: "Pogovarjanje"

1. Kdaj najraje govorite o svojih mislih in idejah?
2. Kdaj ne želite govoriti o svojih mislih in idejah?
3. Ali vam pomaga govoriti, če vas drugi pozorno poslušajo?
4. Ali obstajajo stvari, o katerih razmišljate, vendar jih ne morete izraziti?
5. Ali menite, da je za vas pomembno, da izrazite svoje misli? Če da, zakaj? Če ne, zakaj ne?
6. Ali menite, da je pomembno, da vsakdo izrazi svoje misli? Če da, zakaj? Če ne, zakaj ne?
7. Ali menite, da je pomembno, da vas drugi poslušajo?
8. Ali menite, da je za druge pomembno, da jih poslušate?

M8 Vodilna misel: "Kaj pomeni biti človek?"

Da bi se lahko postavili v kožo drugega in začutili empatijo, je treba drugega razumeti kot osebo, ki ima čustva, določeno videnje sveta in določene načine delovanja. Če drugega ne dojemamo kot osebo, tvegamo, da ga bomo objektivizirali in razčlovečili. V tem primeru je nemogoče aktivirati proces empatije.

V zgodbi "Alica v čudežni deželi" Alica pravi kraljici, naj otroka obravnava kot osebo. Alica se počuti odgovorno, da zaščiti otroka, in želi, da kraljica z njim ravna spoštljivo. Ob tem se pojavijo številna vprašanja: Kaj ima človek, česar druga bitja ali stvari nimajo? Kaj naredi osebo za osebo?

M9 Vaja: "Kaj je oseba?"

Povejte, ali so naslednje osebe ali ne. Svoj odgovor utemeljite.

1. Miki Miška
2. Slika dečka
3. Superwoman
4. Rdeča kapica
5. Bart Simpson
6. Lutka
7. Novorojenček
8. Pes z imenom Fred

M10 Vaja: "Obravnavanje osebe kot osebe"

Ali lahko odločite, ali je v naslednjih primerih oseba obravnavana kot oseba? Svoj odgovor utemeljite.

1. Hihitate se o dekletu, ki stoji zelo blizu vas.
2. Učitelj vam pomaga pri vaji.
3. Dekle obljubi, da bo njena prijateljica plesala z vašim osamljenim bratom.
4. Fant vas fotografira in to objavi na internetu.
5. Nekdo vam piše in laže o svoji starosti - star je petdeset let, vam pa pravi, da je star šestnajst let.
6. Sprejmete povabilo nekega učenca, vendar vam ni všeč, zato ga ne boste obiskali.
7. Ženska ne sme sedeti, dokler se moški ne usedejo.
8. Pridružite se novemu razredu in učitelj vas pokliče z drugim imenom.
9. Nekdo vam odnese knjige, ne da bi vas vprašal.

M11 Vodilna misel: "Prijateljstvo/Tovarištvo"

Empatija je opredeljena kot sposobnost prepoznavanja in razumevanja čustev, misli in čustvenih situacij druge osebe, sposobnost poistovetenja z drugimi in razumevanja njihovih stališč, skrbi in razpoloženja na splošno. Verjetno je najprimernejša sopomenka "identifikacija". Človek empatijo razvija tekom razvoja, saj je koristna za preživetje in sodelovanje naše vrste. Ustvarja družbeno navezanost in drži ljudi skupaj. Za ustvarjanje odnosov zaupanja in prijateljstva je namreč nujno razumeti misli drugih. V tem smislu postane empatija bistveni predpogoj, da lahko gradimo prijateljske odnose. Hkrati pa se prav s prijateljskimi odnosi razvijajo empatične spretnosti in sposobnost, da se človek postavi na mesto drugega ter z njim deli čustva, misli in izkušnje. V tem smislu je delujoče prijateljstvo eden prvih korakov, v katerem se otroci nezavedno soočajo z empatijo.

Razmišljanje z učenci o pomenu prijateljstva je lahko za učitelja oziroma učiteljico izhodišče za usmerjanje otrok k razvijanju sposobnosti razumevanja različnosti drugih, kar lahko pomaga prepoznati enega od temeljnih vidikov empatije.

Ljudje smo po naravi družabna bitja. Čeprav to ne pomeni, da vsak posameznik čuti enako potrebo po druženju, moramo vsi obstajati v družbi in le drugi nam lahko omogočijo takšno življenje. Celo ignoriranje ali soočanje z določeno namerno brezbriznostjo (izolacija in diskriminacija) je oblika družbenega obstoja, saj zahteva, da najprej prepoznamo osebo, ki jo nato ignoriramo. Obstaja še veliko drugih načinov socialnega obstoja, tako v pozitivnem kot v negativnem smislu (ni nenavadno, da najdemo vedenjske vzorce pod geslom "Bolje obstajati negativno kot sploh ne obstajati"). Eden najmočnejših načinov pozitivnega družbenega obstoja je, da imamo prijatelje, ki nam pomagajo doseči ta pozitivni družbeni pomen. Z ljudmi okoli nas se običajno ni težko strinjati glede nujnosti tega, da imamo prijatelje, strinjali pa se bomo tudi glede nekaterih glavnih značilnosti, ki jih mora imeti oseba, da bi jo lahko imeli za prijatelja (zaupanje, podpora, razumevanje, predanost, skupni smisel za humor itd.)

Ob upoštevanju vsega tega v zvezi z vprašanji vključevanja/izključevanja in kozmopolitizma je zanimivo preučiti, kdaj se te značilnosti uresničujejo, v kakšni obliki, v kolikšni meri izbiramo svoje prijatelje in v kolikšni meri lahko določen kontekst vpliva na vrsto prijateljev, ki jih sklepamo. Na primer, vrsta prijateljev, ki jih bomo imeli, ne bo enaka, če živimo v majhnem mestu, kot če živimo v velikem mestu. Prej so prijateljstva odvisna od situacijskega konteksta; raznolikost vrste prijateljev bi bila lahko v malem mestu celo večja kot v mestu (saj moramo v majhnem mestu izbirati prijatelje med tistimi, ki so na voljo, in družbena potreba po tem, da imamo prijatelje, je močnejša od potrebe po iskanju tistih, ki so nam "podobni". Hkrati pa je raznolikost v mestih običajno večja).

Ali je število in kakovost prijateljev, ki jih imamo, odvisno od velikosti naše šole ali mesta? Ali so si prijatelji in prijateljstva podobni ali različni? Ali je bolj koristna raznolikost ali homogenost prijateljev? Kako dolgo traja, da se z nekom spoprijateljimo (ali se prijateljstvo lahko pojavi takoj ali se razvije čez čas)? Kakšno vlogo ima pri sklepanju prijateljstev naš odnos? Kako se odločimo, ali ima nekdo potencial, da postane naš prijatelj?

M12 Vaja: "Prijatelji"

1. Koliko prijateljev ima lahko oseba?
2. Ali so vsa prijateljstva enaka?
3. Imate najboljšega prijatelja?
4. Ali je dobro ali slabo imeti najboljšega prijatelja?
5. Ali imamo lahko več kot enega najboljšega prijatelja?
6. Ali imamo lahko namesto najboljšega prijatelja le nekaj pravih prijateljev?
7. Ali se lahko ljudje skoraj nikoli ne pogovarjajo in so še vedno prijatelji?
8. Ali je mogoče biti prijatelj in se nikoli ne srečati?
9. Ali smo lahko z nekom prijatelji, ne da bi ga zares poznali?
10. Ali obstajajo ljudje, ki se vedno prepirajo s svojimi prijatelji?
11. Je mogoče, da sta dva zelo različna človeka prijatelja?
12. Ali je mogoče, da nekdo nima prijateljev?
13. Ali prijateljem zaupate bolj kot komu drugemu? (bratje/sestre/starši/učitelji/tvoj pes)
14. Ste izbrali vse svoje prijatelje ali so prijatelji izbrali vas ali oboje? Če je res oboje, ali lahko navedete primer, kdaj izberete vi in kdaj vas izberejo oni?
15. Kako lahko sklenete prijateljstvo?

M13 Vaja "Kaj je prijateljstvo?"

V vsakem kotu sobe je postavljen znak. Na vsakem je napisana druga beseda (prijatelji, tovariši, kolegi, sošolci/znanci). Na glas preberemo naslednje stavke, učenci pa se postavijo pod znak, ki se jim zdi najprimernejši.

1. Doma imam težavo in jo moram nekomu povedati.
2. Želi, da naredim nekaj, kar mi ni prijetno, a če se ne strinjam, me lahko zavrne.
3. Dobro sodelujemo.
4. Ne vem, če imajo brate ali sestre.
5. Vsako popoldne se srečujemo na klopici v parku.
6. Nikoli je/ga a ne vidim same/ga, vedno je v družbi več ljudi.
7. V njegovi/njeni prisotnosti se dobro počutim.
8. Ko govori, si ne upam govoriti.
9. Vedno se družimo v skupini, ki je ne moremo zapustiti, ker jim to ne bi bilo všeč.
10. Ko se vidimo poleti, preživimo vsako minuto skupaj, preostanek leta pa se ne vidimo in ne govorimo.

M14 Vaja: "Analogije o prijateljstvu"

S primerjavo dveh podobnih odnosov, enega, ki ga dobro poznamo, in drugega, ki ga ne poznamo, lahko z analognim sklepanjem sklepamo o odnosu, ki ga ne poznamo. Zato nam omogoča, da napredujemo pri raziskovanju in na podlagi poznavanja znanih razmerij odkrivamo neznana razmerja. Analogno sklepanje je tako ključnega pomena v teoriji induktivnega sklepanja, pri umetniškem ustvarjanju, ustvarjanju figurativnih izrazov v poeziji in prozi ter pravzaprav pri vsaki inovaciji (stvaritvi), ki združuje podobnost in razliko. Za delo na analognem sklepanju predlagamo naslednjo vajo. V prvem delu se morajo učenci odločiti, katere analogije so dobre in katere slabe. V drugem delu morajo učenci sestaviti lastne analogije.

	Zelo dobro	Dobro	Sprejemljivo	Slabo
Zapestje je za roko enako kot vrat za glavo.	X			
Jajce je za kokoš enako kot seme za rastlino.				
Oster nož je za mesarja kot oster svinčnik za slikarja.				
Veter je za komet kot jambor za jadro.				
Likvidator je za električno kot avtomobil za bencin.				
Noč je za dan kot zima za poletje.				
Kužki so za pse kot otroci za starše.				

1. Oči so za obraz kot ... Primer: svetilnik za ladje
2. Jeziti se je za prijateljstvo kot....
3. Preživljanje časa s prijateljem je za prijateljstvo kot...
4. Zaupanje je za prijateljstvo kot...
5. Rastlina potrebuje vodo kot prijatelj...
6. Imeti različne prijatelje je za človeka enako kot imeti...
7. Človek brez prijateljev je za srečo kot...

M15 Vodilna ideja "Postaviti se na mesto drugega in empatija"

Postaviti se na mesto drugega, biti sposoben gledati na resničnost z različnih vidikov in razvijati svojo empatijo so verjetno najboljši načini, da ne le spoznamo, v kaj drugi verjamejo in kaj cenijo, temveč tudi začutimo, razumemo, cenimo in spoštujemo prepričanja drugih. Dobra empatija nedvomno izboljša vaše razumevanje resničnosti in težav drugih ljudi ter vam omogoči, da bolje cenite njihovo vedenje in vzroke zanj. "Da bi začutili svoja čustva in čustva drugih, moramo biti pozorni na neverbalno govorico: poglede, geste, držo ...".

Kot pravi Carl Rogers, je empatija sposobnost čutenja in razmišljanja, kot da bi bili drugi, ne da bi dejansko bili drugi. Za to moramo razviti nekatere posebne spretnosti in sposobnosti, kot so poslušanje, tolmačenje, obvladovanje čustev, upoštevanje različnih perspektiv itd. Z vidika kozmopolitskega pristopa, ki ga želimo razvijati, sta sposobnost postavljanja na mesto drugega in razvijanje empatije osnovni veščini ali sposobnosti, ki nam omogočata, da presežemo lokalno področje in smo odprti za druge resničnosti ali načine življenja, ki jih lahko srečamo, če na resničnost gledamo z globalne perspektive.

M16 Vaja "Postavititi na mesto Drugega in razvijanje empatije"

Navedeni časi v tej vaji so ocenjeni za skupino 20 oseb. Učitelji naj čas prilagodijo velikosti svojega razreda.

Trajanje: 10 min.

1. Udeleženci se razvrstijo v skupine po parih, eden pred drugim. Eden od njiju bo deloval kot ogledalo in bo delal to, kar dela drugi, ne da bi se dotaknil. Ves čas morata gledati drug drugega in vzdrževati očesni stik. Tisti, ki vodi, se lahko premika z enega mesta v sobi na drugo. Po dveh minutah se zamenjamo in tisti, ki vodi, bo zdaj ogledalo.
2. Velika skupina: Ko končamo, se vsi pogovorimo o tem, kaj si predstavljamo, da je druga oseba čutila, ko je delovala kot ogledalo. Ali se z njimi strinjajo tudi drugi? Ali smo se počutili enako?

Trajanje: 20 min.

1. Zdaj bo vsaka oseba na kartico napisala situacijo, ki jo je doživela ali videla (prazne kartice razdeli moderator). Na kartice ne napišejo svojih imen.
2. Moderator premeša karte in jih začne brati eno za drugo.
3. Po vsaki kartici skupina poskuša opisati, kaj misli ali čuti oseba, ki je vpletena v situacijo, in razložiti svoje razloge. Razmišljamo o tem, ali smo že doživeli kaj podobnega.
4. Ko končamo z opisom, lahko oseba, ki je napisala kartico, pove, ali se je tako počutila.
5. Če ima skupina težave pri oblikovanju situacij, lahko navedete nekaj preprostih primerov: V nekem trenutku vas je nekdo kritiziral zaradi nečesa, česar niste naredili; imel sem zmenek s prijatelji, a se niso pojavili; po trdem učenju sem opravil izpit...

M17 Vodilna misel: "Predsodki - spoznavanje drugega"

Ko v šoli oblikujemo skupine ali ekipe, bi bilo logično, da kot merila uporabimo spretnosti ali sposobnosti kandidatov, za katere menimo, da so pomembne za določeno dejavnost. Vendar pogosto uporabljamo določene splošne značilnosti, za katere menimo, da opredeljujejo kandidate na podlagi njihove pripadnosti določeni skupini, razredu ali sloju. Temu lahko rečemo predsodek. Predsodek je vnaprejšnja sodba, običajno ne pozitivna, v skladu z že ustaljenimi načini razmišljanja ali v skladu s posplošitvami, ne da bi o tem dodatno razmislili in ne da bi zares vedeli, o čem sodimo. K predsodkom smo nagnjeni, ker nam omogočajo uporabo posplošitev ali kategorij, ki nam lahko hitro pomagajo poenostaviti in organizirati svet, v katerem živimo. V globaliziranem svetu, kjer je treba obdelati veliko informacij, nam lahko predsodki pomagajo pri hitrejšem in lažjem razmišljanju. Predsodki obstajajo in skoraj nemogoče je, da jih ne bi imeli. Problem nastane, ko naši predsodki postanejo nefleksibilne, dokončne sodbe in če predsodek dosledno uporabljamo kot pravilo ali merilo za ocenjevanje ali presojanje katere koli situacije (v tem trenutku damo pred-sodbi slabšalni pomen predsodka). S kozmopolitskega vidika je problem predsodkov v tem, da na koncu opravičujejo diskriminacijo določenih ljudi samo zato, ker pripadajo določeni skupini, ne da bi upoštevali njihove individualne značilnosti.

M18 Vaja "Generalizacije, ki nas vodijo do predsodkov. Ali so koristne?"

1. Kako urejate glasbo, knjige ali oblačila? Določate kategorije? Na podlagi česa?
2. Če greste v knjigarno in najdete knjigo na oddelku za pustolovščine, ali si lahko ustvarite splošno predstavo o zapletu, ne da bi jo prebrali? Zakaj?
3. Ali imajo vse knjige v oddelku o pustolovščinah nekatere skupne značilnosti? Katere?
4. Ali lahko posplošimo in rečemo, da so vsi pustolovski romani enaki ali zgolj podobni?
5. Če vam nekdo pove, da je prebral pustolovski roman, ali vam to pomaga ugotoviti, za kakšno knjigo gre? Zakaj?
6. Če imate radi pustolovske romane in najdete knjigo v oddelku za pustolovščine, ali to pomeni, da vam mora biti nujno všeč? Če vam ni všeč, ali to pomeni, da ni pustolovski roman?
7. Če imate radi pustolovske romane, ali to pomeni, da nimate radi nobenega posamičnega romana?
8. Ali bi bilo koristno posploševati knjige, ko govorimo o njih? Zakaj? Ali bi bila to sodba ali predsodek?
9. Ali so vsi pripadniki določene skupine ali kategorije enaki ali imajo le nekatere skupne značilnosti?
10. Ali bi bilo posploševanje ljudi, ko govorimo o njih, koristno? Zakaj?
11. Kaj bi se zgodilo, če ne bi nikoli posploševali? Ali bi bilo organiziranje v vašem vsakdanjem življenju lažje ali težje?
12. Bi bilo bolj ali manj udobno?
13. Ali vam posploševanje pomaga poenostaviti izkušnje, ki jih doživljate? Ali to lahko vodi v pretirano poenostavljanje?
14. Če je tako, kakšno je tveganje ali težava?
15. Ali lahko obstajajo koristne in škodljive posplošitve? Kako jih lahko razlikujemo?
16. Če je posploševanje škodljivo, ali lahko ustvarja predsodke?